

УДК 37.02.373

[https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-4\(4\)-223-233](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-4(4)-223-233)

Арістова Наталія Олександрівна доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу міжнародних зв'язків та наукової співпраці, Інститут педагогіки НАПН України, вул. Січових Стрільців, 52-Д, м. Київ, 04053, тел.: (044) 481-37-10, <https://orcid.org/0000-0002-0943-8039>

Гусак Юлія Анатоліївна аспірант відділу дидактики, Інститут педагогіки НАПН України, вул. Січових Стрільців, 52-Д, м. Київ, 04053, тел.: (044) 481-37-10, <https://orcid.org/0009-0003-7662-8718>

ВИЗНАЧЕННЯ ДИДАКТИЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ АВТОНОМНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ІНШОМОВНОГО ЧИТАННЯ

Анотація. У статті узагальнено наукові доробки українських учених задля визначення дидактичних умов формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання. Автори також аналізують такі нормативно-правові документи України, як Закон України «Про освіту» (2017 р.), Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), Концепцію нової української школи (2016 р.). З'ясовано, що українські вчені одностайні в думці про те, що ефективність освітньої (навчальної) діяльності учнів різного шкільного віку, які навчаються в закладах загальної середньої освіти, залежить від створення в освітньому процесі сукупності певних умов. Такими умовами можуть бути організаційно-педагогічні, психологічні, дидактичні, методичні та інші. У контексті нашого дослідження під дидактичними умовами формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання розуміємо визначення на гіпотетичному рівні й обґрунтування необхідних і достатніх дидактичних впливів, створення яких в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти сприяє формуванню в них такої ключової компетентності, як уміння вчитися, надає змогу диференціювати, індивідуалізувати і персоналізувати зміст їхньої навчально-пізнавальної діяльності, а також забезпечує розвиток їхньої суб'єктності. До дидактичних умов формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання віднесено забезпечення цілеспрямованого дидактичного впливу на мотивацію саморозвитку компетентності вміння вчитися загалом та засобами іншомовного читання зокрема; диференціацію,

індивідуалізацію і персоналізацію змісту навчально-пізнавальної діяльності учнів на основі реалізації компетентнісного, діяльнісного й особистісно зорієнтованого підходів; використання активних та інтерактивних методів навчання, спрямоване на розвиток суб'єктності учня старшої школи як психолого-дидактичної основи формування його освітньої автономності.

Ключові слова: дидактичні умови, освітня автономність, формування освітньої автономності, учні старшої школи, засоби іншомовного читання, заклади загальної середньої освіти.

Aristova Nataliia Oleksandrivna Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Head of International Relations and Scientific Cooperation Department, Institute of Pedagogy of NAES of Ukraine, St. Sichovykh Striltziv, 52-D, Kyiv, 04053, tel.: (044) 481-37-10, <https://orcid.org/0000-0002-0943-8039>

Husak Yuliia Anatoliyivna Postgraduate Student, Institute of Pedagogy of NAES of Ukraine, St. Sichovykh Striltziv, 52-D, Kyiv, 04053, tel.: (044) 481-37-10, <https://orcid.org/0009-0003-7662-8718>

DETERMINING DIDACTIC CONDITIONS FOR FORMING EDUCATIONAL AUTONOMY OF SENIOR SCHOOL STUDENTS BY MEANS OF READING IN ANOTHER LANGUAGE

Abstract. The article summarises the scientific achievements of Ukrainian scientists aimed at determining the didactic conditions for the formation of educational autonomy of high school students by means of foreign language reading. The authors also analyse such regulatory and legal documents of Ukraine as the Law of Ukraine “On Education” (2017), the Law of Ukraine “On Complete General Secondary Education” (2020), Conceptual Principles of Secondary School Reform “The New Ukrainian School” (2016). It is found out that Ukrainian scientists are unanimous in their opinion that the effectiveness of educational activities of schoolchildren depends on the implementation of a set of specific conditions in the educational process. These conditions include organizational-and-pedagogical, psychological, didactic and methodological. In the context of our study the didactic conditions of forming educational autonomy of high school students through foreign language reading are regarded as necessary and sufficient didactic influences defined and justified at a hypothetical level whose creation in the educational process of a general secondary education institution contributes to the formation of the learning to learn competence, enables differentiation, individualisation and personalisation of the context of their educational-and-cognitive activity as well as ensures the development of their agency. To the

4(4)
2024

СУСПІЛЬСТВО ТА
НАЦІОНАЛЬНІ
ІНТЕРЕСИ

didactic conditions for the formation of the educational autonomy of high school students by means of foreign language reading, the authors refer the provision of purposeful didactic influence on the motivation of the self-development of the learning to learn competence in general and by means of foreign language reading in particular; differentiation, individualisation and personalisation of the content of high school students' educational and cognitive activities based on the implementation of competence-based, activity-oriented and personally oriented approaches; the use of active and interactive teaching methods aimed at developing a high school student's agency as a psychological and didactic basis for the formation of his educational autonomy.

Keywords: didactic conditions, educational autonomy, formation of educational autonomy, high school students, means of foreign language reading, institutions of general secondary education.

Постановка проблеми. Успішність людини, її готовність і здатність швидко адаптуватися до нових умов життя в сучасному глобалізованому суспільстві залежить від її вміння вчитися впродовж життя, визначати власні життєві цілі, самостійно й критично мислити, пізнавати себе й світ. А задля цього зусилля закладів освіти (у тому числі й закладів загальної середньої освіти) мають бути зосереджені на формуванні й розвитку в центральних суб'єктів навчання – учнів – освітньої автономності. Це підтверджує аналіз низки нормативно-правових документів України, зокрема, Закону України «Про освіту» (2017 р.), Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), Концепції «Нова українська школа» (2016 р.). Так, у статті 12 Закону України «Про освіту» (2017 р.) визначено мету повної загальної середньої освіти, яка полягає у «всебічному розвитку, вихованні і соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності» [10]. Стаття 3 Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) акцентує увагу на важливості «всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти упродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству» [11]. У Концепції «Нова українська школа» (2016 р.) йдеться про те, що центральне місце в системі освіти належить закладу загальної середньої освіти, оскільки

саме в ньому формується особистість здобувача освіти, його громадянська позиція і моральні якості [3; 8]. Більш того, як зазначено в документі, успішність випускників закладів загальної середньої освіти в подальшому житті залежить від їхніх особистих якостей, здатності до критичного мислення, готовності обстоювати свою позицію й приймати відповідальні рішення, змінювати навколишній світ, а найголовніше, учитися впродовж життя [3; 8].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти формування освітньої автономності здобувачів освіти (у тому числі й здобувачів загальної середньої освіти) знаходяться в центрі уваги І. Ветрової, О. Герасимової, І. Гуменюк, Н. Дмитренко, О. Заверухи, О. Лавриненко, А. Нестерук, В. Полякової, Р. Попова. Питання, пов'язані з удосконаленням освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, висвітлено в наукових працях С. Алексеєвої, О. Горошкіної, Л. Калініної, О. Локшиної, Ю. Люлькової, О. Малихіна, О. Мушки, О. Онопрієнко, О. Савченко, А. Ткачова, О. Топузова, С. Трубачевої.

Мета статті – узагальнити наукові доробки українських учених задля визначення дидактичних умов формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання.

Виклад основного матеріалу. Визначення дидактичних умов формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання потребує уточнення змісту та сутності таких дидактичних категорій, як «умова», «дидактичні умови», а також аналізу змісту дидактичних умов, визначених сучасними українськими вченими, які досліджують проблему формування освітньої автономності, самостійності, умінь учитися учнів закладів загальної середньої освіти. У «Сучасному тлумачному словнику української мови», знаходимо декілька визначень поняття «умова», а саме: «... 3. Необхідна обставина, що уможливорює здійснення, утворення чогось або сприяє чомусь. 4. Обставини чи особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється щось. 5. Правила, що існують, чи встановлені в певній галузі життя, які забезпечують нормальну роботу, діяльність; правила, вимоги, виконання яких забезпечує щось ...» [13, с. 717]. Стосовно розуміння змісту й сутності поняття «дидактичні умови» дотримуємося визначення, яке було сформульоване О. Малихіним [5]. Учений розглядає дидактичні умови як «визначену комплексну сукупність потенційно містких дидактичних ресурсів і вихідних положень, створення й реалізація яких буде сприяти вдосконаленню процесу навчання з урахуванням постійно змінюваних вимог до якості отриманих знань, умінь, навичок, що у своїй структурно-функційній єдності забезпечують формування необхідних компетенцій і компетентностей» [5, с. 13–14].

Поділяємо також думку О. Савченко щодо розуміння навчання та його розвивального впливу на особистість учня. Так, під процесом навчання вчена розуміє «цілеспрямовану, взаємопов'язану діяльність учителя й учнів, яка має певну структуру, реалізується згідно з дидактичними принципами, що відповідають цілям навчання й умовам їх реалізації» [12, с. 18]. Ефективність розвивального впливу навчання визначається насамперед позицією учня. О. Савченко переконана, що «відповідальна, активна позиція учня як суб'єкта навчання досягається лише тоді, коли він оволодіває вмінням самостійно вчитися» [12, с. 18]. Тобто, це відбувається саме тоді, коли учень досягає високого рівня освітньої автономності. Досліджуючи проблему формування такої ключової компетентності для навчання впродовж життя, як уміння вчитися серед учнів молодшого шкільного віку, О. Савченко доходить висновку, що ефективність їхньої освітньої (навчальної) діяльності залежить від реалізації в освітньому процесі сукупності певних умов. Учена класифікує умови як організаційно-педагогічні, психологічні, дидактичні та методичні. Організаційно-педагогічні умови безпосередньо пов'язані з типом закладу загальної середньої освіти, режимом його функціонування, наявністю сучасних засобів навчання (якісних підручників, посібників, технічних засобів навчання), кількісним і якісним складом здобувачів освіти, фаховим рівнем учителів тощо [12, с. 12]. Створення психологічних умов уможлиблює організацію освітньої діяльності відповідно до вікових та індивідуальних особливостей здобувачів освіти, закономірностей процесу засвоєння освітнього (навчального) матеріалу, взаємоз'язку навчання й розвитку. О. Савченко акцентує увагу на наявності особливого взаємоз'язку між дидактичними і методичними умовами. Так, дидактичні умови, котрі втілюються через певний зміст, форми організації, методи навчання і контролю, «передбачають реалізацію дидактичних закономірностей, принципів навчання, обґрунтований вибір відповідних форм ефективної організації навчального процесу, способів взаємодії з учнями, стилю спілкування» [12, с. 13]. Основна мета методичних умов полягає в удосконаленні освітніх планів, програм, засобів навчання, оскільки саме вони в «комплексі забезпечують якнайкращу реалізацію цілей і завдань кожного предмета» [12, с. 13].

Формуванню й розвитку вмінь автономного навчання учнів старшого шкільного віку як невіддільної складової їхньої іншомовної комунікативної компетентності, на думку А. Нестерук, сприяє реалізація автономного диференційованого навчання [7]. А. Нестерук пояснює, що автономне диференційоване навчання відповідає віковим особливостям учнів старшого шкільного віку, надає змогу індивідуалізувати освітній процес й ефективно вплинути на формування в них уміння автономного навчання. До переваг

автономного диференційованого навчання на заняттях з англійської мови А. Нестерук відносить набуття учнями старшого шкільного віку освітнього досвіду відповідно до їхніх індивідуально-психологічних й індивідуально-типологічних особливостей; можливість виявляти самостійність і незалежність у прийнятті рішень; допомога у визначенні оптимальної стратегії вивчення іноземної мови; розвиток умінь і навичок іншомовного спілкування тощо. Отже, однією з дидактичних умов, створення якої в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти надає змогу сформувати в учнів старшого шкільного віку вмінь автономного навчання, є реалізація автономного диференційованого навчання [7].

Певний науковий інтерес для нашого дослідження становить позиція О. Лавриненко щодо розуміння змісту поняття «дидактичні умови організації самоосвітньої діяльності учнів вечірньої школи» [4]. Під дидактичними умовами вчена розуміє «певну сукупну єдність ситуаційно наявних і дидактично вагомих категорій, що перебувають у постійній взаємодії (організаційних форм, психологічних прийомів, дидактичних методів, методичних прийомів і матеріальних засобів) і забезпечують створення як суто навчального, так й освітнього середовища в цілому з метою ефективної організації самоосвітньої діяльності учнів вечірньої школи» [4, с. 8]. До комплексу дидактичних умов О. Лавриненко відносить «забезпечення дієвої мотиваційно-самоактуалізаційної основи формування компетентності вміння вчитися як сталого засобу здобуття учнями нового знання та освітнього досвіду; урахування специфічної варіативності індивідуально-психологічних особливостей суб'єктів навчання як результат константного моніторингу змін складу контингенту; підготовка науково-методичного (кейс стимулювання самоосвіти вчителя) та навчально-методичного (кейс дидактичного супроводу організації самоосвітньої діяльності учня) забезпечення організації самоосвітньої діяльності на рівнево-коригувальній основі; створення інформаційно-освітнього середовища вечірньої школи з активним використанням інформаційно-комунікаційних технологій; активація рефлексійної діяльності суб'єктів навчального процесу з використанням діагностичного інструментарію вивчення рівня навчальних досягнень» [4, с. 8].

У В. Полякової знаходимо визначення дидактичних засад організації самостійної освітньої (навчальної) діяльності учнів старшої школи у широкому теоретико-феноменологічному сенсі та у вузькому імплементаційно-практичному розумінні [9]. Так, у широкому теоретико-феноменологічному сенсі вчена розглядає дидактичні засади організації самостійної освітньої (навчальної) діяльності учнів старшої школи як «необхідні і достатні основоположні інструментальні механізми реалізації дидактичних впливів,

4(4)
2024

СУСПІЛЬСТВО ТА
НАЦІОНАЛЬНІ
ІНТЕРЕСИ

об'єднаних у функційно-структурні компоненти дидактичної моделі, що є відображенням відповідної цілісної дидактичної системи» [9, с. 7]. У вузькому імплементаційно-практичному розумінні дидактичні засади організації самостійної освітньої (навчальної) діяльності учнів старшої школи є «основою забезпечення реалізації функційно-структурної дидактичної моделі на ґрунті створення відповідної сукупності дидактичних умов» [9, с. 8]. За В. Поляковою, дидактичні умови організації самостійної освітньої (навчальної) діяльності учнів старшої школи є «необхідною та достатньою єдністю науково-обґрунтованих дій щодо реалізації дидактичних впливів, котрі у своїй взаємовпливовій функційності можуть забезпечити ефективність організації самостійної освітньої діяльності учнів старшої школи» [9, с. 8]. Такими умовами є «підвищення ролі навчально-стимулювальної функції аналізу й оцінки знань, умінь і навичок учнів, що уможлиблює інтенсифікацію процесу формування компетентності вміння вчитися на константній основі; здійснення дидактичної адаптації форм, методів, прийомів і засобів самостійної навчальної діяльності задля реалізації принципу наступності в парадигмі: учень старшої школи – студент вищого навчального закладу (закладу вищої освіти); забезпечення дидактичної інтеграції змісту освіти, організаційних форм урочної й позаурочної роботи; урізноманітнення діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі (закладі загальної середньої освіти) наукового товариства як однієї з ефективних організаційних форм самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи; налагодження дидактичної взаємодії вчителя та учня на засадах здійснення систематичного й системного консультування» [9, с. 8].

Визначення поняття «дидактичні умови індивідуалізації навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти», яке становить інтерес для нашого дослідження, знаходимо в науковій праці «Індивідуалізація навчання в закладах загальної середньої освіти: концепція, методологія, дидактичні умови» [6]. Її автори розглядають дидактичні умови індивідуалізації навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти як «концентроване науково-обґрунтоване визначення необхідних і достатніх дидактичних впливів (дидактичних дій), реалізація яких забезпечить ефективність цього процесу та сприятиме підвищенню рівня якості надання освітніх послуг загалом, а також забезпеченню позитивного дидактичного впливу на формування наскрізних умінь, ключових і предметних компетентностей здобувачів освіти на початковому, базовому та профільному рівнях здобуття повної загальної середньої освіти» [6, с. 30]. Сукупність дидактичних умов, які на думку О. Малихіна, Н. Арістової та С. Алексеевої, сприяють ефективній індивідуалізації навчання в умовах

змішаної форми організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти включає «1) забезпечення цілеспрямованої системної й систематичної педагогічної діяльності вчителя, спрямованої на посилення навчальної мотивації учнів через застосування сучасних форм, методів і засобів навчання загалом та індивідуалізації навчання зокрема за урахування особливостей змішаної форми організації освітнього процесу; 2) активне використання дидактичних можливостей сучасних цифрових технологій, мережі Інтернет та штучного інтелекту на засадах урахування індивідуальних навчальних здібностей і потреб учнів, їхніх індивідуально-психологічних та індивідуально-типологічних особливостей; 3) здійснення моніторингу динаміки формування наскрізних навичок, ключових і предметних компетентностей учнів на кожному рівні здобуття освіти (початковому, базовому, профільному) задля ефективного розроблення й коригування (у разі виникнення необхідності) індивідуальних освітніх траєкторій учнів» [6, с. 30].

Висновки. Отже, теоретичний аналіз наукової літератури переконливо доводить, що українські вчені однакові в думці про те, що ефективність освітньої (навчальної) діяльності учнів різного віку, які навчаються в закладах загальної середньої освіти, залежить від реалізації в освітньому процесі сукупності певних умов. Під дидактичними умовами формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання розуміємо визначення на гіпотетичному рівні й обґрунтування необхідних і достатніх дидактичних впливів, створення яких в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти сприяє формуванню в них такої ключової компетентності, як уміння вчитися, надає змогу диференціювати, індивідуалізувати і персоналізувати зміст їхньої навчально-пізнавальної діяльності, а також забезпечує розвиток їхньої суб'єктності. До дидактичних умов формування освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання відносимо наступні, а саме:

- забезпечення цілеспрямованого дидактичного впливу на мотивацію саморозвитку компетентності вміння вчитися загалом та засобами іншомовного читання зокрема;
- диференціація, індивідуалізація і персоналізація змісту навчально-пізнавальної діяльності учнів на основі реалізації компетентнісного, діяльнісного та особистісно зорієнтованого підходів;
- використання активних та інтерактивних методів навчання, спрямоване на розвиток суб'єктності учня старшої школи як психолого-дидактичної основи формування його освітньої автономності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх проблем, пов'язаних із формуванням освітньої автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання. Подальшого вивчення потребує такий важливий

аспект цієї проблеми, як розроблення й теоретичне обґрунтування дидактичної моделі формування автономності учнів старшої школи засобами іншомовного читання.

Література:

1. Гусак Ю. А. Формування освітньої автономності учнів старшої школи: актуальність дослідження проблеми / Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта — 2021: інновації в освіті в контексті європеїзації та глобалізації: матеріали V Міжнародної наук.-практ. конференції (Київ, 27–28 травня 2021 р.) / Ін-т педагогіки НАПН України / за заг. ред. О. І. Локшиної. Тернопіль : Крок, 2021. С. 312–313. <https://doi.org/10.32405/978-966-97763-9-6-2021-322>

2. Гусак Ю. (2023). Сучасні підходи до розуміння змісту і сутності поняття «освітня автономність». *Освіта. Інноватика. Практика*, 11(6), 44–48. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i6-007>

3. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf> (дата звернення: 20.07.2024 р.).

4. Лавриненко О. В. Організація самоосвітньої діяльності учнів вечірньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Тернопіль, 2016. 19 с.

5. Малихін О. В. (2013). Методологічні основи визначення дидактичних умов у дослідженнях з теорії навчання (у вищій школі). *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*, 215(203). С. 11–14.

6. Малихін О. В., Арістова Н. О., Алексеєва С. В. (2023). Індивідуалізація навчання в закладах загальної середньої освіти: концепція, методологія, дидактичні умови. Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2023 рік. Київ: Інститут педагогіки НАПН України, Педагогічна думка. С. 29–30.

7. Нестерук А. А. (2018). Автономне диференційоване навчання як засіб оптимізації формування іншомовної комунікативної компетентності учнів старшої школи [Електронний ресурс]. Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації: збірник наукових праць. С. 294–298. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/28325/>

8. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи / [упоряд. Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С., Коберник І., Ковтунець В., Макаренко О., Малахова О., Нанаєва Т., Усатенко Г., Хобзей П., Шиян Р.; за заг. ред. Грищенко М.]. 2016. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf>

9. Полякова В. Я. Дидактичні засади організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Тернопіль, 2015. 19 с.

10. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 20.07.2024 р.).

11. Про повну загальну середню освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 13 липня 2020 р. № 764-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 20.07.2024 р.).

12. Савченко О. Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра: посібник. Київ: Педагогічна думка, 2014. 176 с.

13. Сучасний тлумачний словник української мови: 50 000 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: Школа, 2006. 832 с.

References:

1. Husak Yu. A. Formuvannia osvithnoi avtonomnosti uchniv starshoi shkoly: aktualnist doslidzhennia problemy [Formation of educational autonomy of high school students: relevance of problem research] / Pedagogichna komparatyvistyka i mizhnarodna osvita – 2021: innovatsii v osviti v konteksti yevropeizatsii ta hlobalizatsii: materialy V Mizhnarodnoi nauk.-prakt. konferentsii (Kyiv, 27–28 travnia 2021 r.) / In-t pedagogiky NAPN Ukrainy / za zah. red. O. I. Lokshynoi. Ternopil : Krok, 2021. S. 312–313 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32405/978-966-97763-9-6-2021-322>
2. Husak Yu. (2023). Suchasni pidkhody do rozuminnia zmistu i sutnosti poniattia «osvithnia avtonomnist» [Modern approaches to understanding the content and essence of the concept of “educational autonomy”]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka*, 11(6), S. 44–48 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i6-007>
3. Kontseptsiiia «Nova ukrainska shkola» [Concept “New Ukrainian School”] : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 hrudnia 2016 r. № 988-r. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf> (data zvernennia: 20.07.2024 r.) [in Ukrainian].
4. Lavrynenko O. V. Orhanizatsiia samoosvitnoi diialnosti uchniv vechirnoi shkoly [Organisation of self-education activities of evening school students] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.09. Ternopil, 2016. 19 s. [in Ukrainian].
5. Malykhin O. V. (2013). Metodolohichni osnovy vyznachennia dydaktychnykh umov u doslidzhenniakh z teorii navchannia (u vyshchii shkoli) [Methodological foundations for determining didactic conditions in studies on the theory of learning (in higher education)]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»*, 215(203). S. 11–14 [in Ukrainian].
6. Malykhin O. V., Aristova N. O., Aliksieieva S. V. (2023). Indyvidualizatsiia navchannia v zakladakh zahalnoi serednoi osvity: kontseptsiiia, metodolohiia, dydaktychni umovy [Individualisation of education in institutions of general secondary education: concept, methodology, didactic conditions]. *Anotovani rezultaty naukovo-doslidnoi roboty Instytutu pedagogiky za 2023 rik*. Kyiv: Instytut pedagogiky NAPN Ukrainy, Pedagogichna dumka. S. 29–30 [in Ukrainian].
7. Nesteruk A. A. (2018). Avtonomne dyferentsiiovane navchannia yak zasib optymizatsii formuvannia inshomovnoi komunikativnoi kompetentnosti uchniv starshoi shkoly [Autonomous differentiated learning as a means of optimizing the formation of foreign language communicative competence of high school students]. *Suchasni filolohichni doslidzhennia ta navchannia inozemnoi movy v konteksti mizhkulturnoi komunikatsii: zbirnyk naukovykh prats*. S. 294–298 [in Ukrainian]. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/28325/>
8. Nova ukrainska shkola : kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [New Ukrainian School: Conceptual Principles of Secondary School Reform] / [uporiad. Hrynevych L., Elkin O., Kalashnikova S., Kobernyk I., Kovtunets V., Makarenko O., Malakhova O., Nanaieva T., Usatenko H., Khobzei P., Shyian R.; za zah. red. Hryshchenka M.]. 2016. 40 s. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
9. Poliakova V. Ya. Dydaktychni zasady orhanizatsii samostiinoi navchalnoi diialnosti uchniv starshoi shkoly [Didactic principles of organising independent educational activities of high school students] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.09. Ternopil, 2015. 19 s. [in Ukrainian].
10. Pro osvitu [On Education] : Zakon Ukrainy vid 5 veresnia 2017 r. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia: 20.07.2024 r.) [in Ukrainian].

4(4)
2024

СУСПІЛЬСТВО ТА
НАЦІОНАЛЬНІ
ІНТЕРЕСИ

11. Pro povnu zahalnu seredniu osvitu [On Complete General Secondary Education] : Zakon Ukrainy vid 13 lypnia 2020 r. № 764-IKh. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (data zvernennia: 20.07.2024 r.) [in Ukrainian].
12. Savchenko O. Ya. Uminnia vchytysia – kliuchova kompetentnist molodshoho shkoliara posibnyk [The ability to learn is a key competence of a junior high school student]. Kyiv: Pedahohichna dumka, 2014. 176 s. [in Ukrainian].
13. Suchasnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy: 50 000 sliv [Modern explanatory dictionary of the Ukrainian language: 50,000 words] / za zah. red. V. V. Dubichynskoho. Kharkiv: Shkola, 2006. 832 s. [in Ukrainian].